

Анна Чолева /Институт за български език, София/
МОДЕЛИ НА ТОПОНИМИЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОКОЛИИ У НАС
/ПОСТИЖЕНИЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ/

У нас излизаша от печат 14 монографични топонимични изследвания на околии. Това е един от възприетите и дори най-големи резултати начини за цялостно разглеждане на топонимията в определен район. Имайки налице тези научни разработки, бихме могли да направим, макар и най-обща, преценка за техните добри, най-сполучливи и най-рационални страни.

Постиженията в областта на топонимичните монографични изследвания на околии се свързват с имената на едни от нашите най-известни ономасти - проф. Ив. Дуриданов, проф. И. Заимов, проф. Н. Ковачев, проф. Б. Симеонов и др. С основание трябва да отбележим най-напред книгата "Местните названия от Ломско" на проф. Дуриданов, излязла през 1952 г., не само като първото топонимично изследване на околии у нас, но и като първото значимо постижение в тази област. Монографията поставя на научна основа целенасоченото събиране на топонимичен материал в нашата страна. Значимостта на изследването се определя и от теоретичната трактовка на редица въпроси, възникнали в процеса на работа, като определянето на относителната старинност на местните названия, ударението при топонимите, класификацията на имената, както и обяснението на някои типове местни имена, напр. топонимите от прилагателни. Тази първа по рода си книга у нас е важна и с това, че в общи линии служи като модел и на следващите.

За определяне модела на топонимичното изследване на околия решаваща роля изиграва излязлата през 1956 г. "Програма за топонимично проучване на околия" от проф. Дуриданов. Според тази програма всяка работа би трябвало да започва с кратък очерк за поселищната история на околията. Топонимите се разделят на три групи: названия на реки и води, местностни названия и селищни названия. Всяка една от тези групи се поделва на основни групи с оглед на лексическото значение на имената. Отбелязано е, че основните групи са съставени по класификацията на полския езиковед проф. В. Ташлицки. Основните групи са земеписни названия, културноисторически названия, посесивни названия, умалителни названия и названия от лични имена. Общата лингвистична характе-

ристиката би трябвало да включва фонетични особености, граматични особености и словообразователни типове на местните названия. Моделът на топонимично изследване на околия включва и едно задължително приложение - речник на местните названия.

След публикуването на Програмата, през 1958 г. излиза от печат монографията на проф. Дуриданов "Топонимията на Първомайска околия". Тя е изготвена по предложението от самия него модел. Книгата е ценна с теоретичните постановки на въпроси, отнасящи се до определянето на старинността на имената, групирането на двучленните названия, категорията определеност при топонимите и др.

Следващите излезли от печат монографии в общи линии спазват посочения модел на изследване. Трябва да се споменат и новите положителни моменти, които внасят някои от авторите. Така напр. в книгите на проф. Ковачев е отделено голямо внимание на старинността и историческия развой на имената. Използването на богат изворов материал е солидна база при неговите научни изследвания. От значение са наблюденията му за членуването на имената /"Топонимията на Троянско", 1969 г., 74-75 с./. В монографията на ст. и.с. Г. Христов за Маданска околия е разкрита сравнително най-пълно връзката на топонимията с местните говори. В своята работа "Топонимията на Годечко" проф. Симеонов е направил една от най-добрите лингвистични характеристики на местни имена. Подробно и много прецизно е изследвана фонемната система на годечкия говор според местните названия, както и граматичните особености и структурата на топонимите. Като положителна трябва да се отчита и идеята му за съставянето на етимологичен речник на местните названия.

С излязлата през 1977 г. книга на проф. Заимов "Местните имена в Панагюрско" се слага началото на един сравнително различен модел на топонимично изследване на околия, който се използва и досега. Новото и в същото време положителното, което той предлага, е, че в главата "Селищна история" след кратките исторически бележки за всяко отделно селище трябва да се изброят всички родови имена /в предишните книги се споменават само старите родове/, както и всички местни имена от района на селището със съответното ударение, и се направят изводи за топонимите с оглед на тяхната относителна старинност, да се посочат имената от чужд произход. Това позволява да се определи топони-

мичният фон и да се открият топонимичните пластове. По този начин могат да се направят, макар и хипотетични, изводи за старинността на населението, а това на практика е много важно за историята на всяко отделно селище. Друг положителен момент е превръщането на речника на местните имена от приложение към топонимичния труд в основна част на изследването. Поместването на етимологичния анализ на топонимите в речника има някои предимства - много по-прегледно е, по-бързо и лесно може да се направи съответната справка, ако всички обяснения за даден топоним са на едно място /разбира се, с нужните препратки по параграфи в Езиковата характеристика и Семантичната класификация на имената/.

Най-общо казано, в първите топонимични трудове за околии преобладава теоретично-описателската и сравнително-историческата насоченост, докато в новите работи доминира приложно-практическият елемент. Затова и изследвачите на топонимия, които не са със специална езиковедска подготовка, правят опити и понякога успяват сравнително лесно да използват последния модел. А на етапа, на който се намират топонимичните изследвания у нас /има се предвид неговото закъсняване/, това не е без значение.

Различните модели на топонимично изследване на околии разкриват и някои проблеми. Би могъл да се постави въпросът за изреждането на всички местни имена в селищната история, макар че изтъкнах по-горе положителните страни. Този начин на работа има и недостатък - обемът се увеличава много /средно с по 100-150 до 200 стр./ и се създават усложнения при печатането на трудовете. Важен е проблемът, свързан с езиковата характеристика на имената - дали ще продължават да се разглеждат езиковите данни на топонимите по един и същ схематичен начин /отнася се за случаите, в които един модел се прилага механично/. Трябва да бъде отделено и нужното внимание на структурата на имената, на тяхното членуване и ударение. Могат да възникнат въпроси и във връзка с класификацията на топонимите. В някои от последните работи тя е направена общо за местностните, селищните и водните имена. Ако по този начин продължават да се разглеждат и класифицират онимите, това би затруднило до голяма степен работата по съставянето на Българския ономастичен атлас и впоследствие включването ни в Славянския ономастичен атлас. Един от

основните проблеми на този етап на изследване на топонимията у нас е липсата на единство на показателите при картографирането на онимичния материал.

Редно е да се зададе и въпросът какви са перспективите за топонимичното изследване на околии у нас. Трябва да се надяваме, че в близко бъдеще ономастичният материал ще бъде обработван изключително по електронен начин. Естествено е, че ще излизат нови монографични изследвания. Основното изискване към всяка отделна топонимична работа е тя да има свой облик, да бъде ярка, неповторима ономастична разработка и същевременно да бъде спазено единството на топонимичното проучване у нас. Единствеността, неповторимостта на ономастичното изследване може да се изрази по два начина - чрез специфичността на топонимичния материал на всяка околия и чрез авторското присъствие, изразяващо се най-вече с разглеждането на специфични за дадения район типове имена и в изясняването на характерни езикови явления, несрещани в останалите околии и намерили отражение в топонимията. От друга страна, много важно за сегашния етап на ономастичните изследвания е тяхното уеднаквяване. Според мене то трябва да се изрази в уеднаквяването на модела на класификацията на имената и в едно абсолютно изискване - уеднаквяване на картографирането на топонимичния материал. За тази цел трябва да се координира дейността на ономастите, да се направят конкретни предложения за изготвянето на карти по отделни предварително определени признаци. Насоки в това отношение са дадени от проф. Займов в една негова работа, разглеждаща структурата на Славянския ономастичен атлас.¹ Уеднаквяването се налага и от поставената като основна и от национална важност задача, залегнала в плана на секция "Българска ономастика" - изготвянето на Български ономастичен атлас и като по-далечна и успоредна на нея задача - включването ни в Славянския ономастичен атлас.

БЕЛЕЖКИ

¹ Бж. Займов, J. Zur Struktur und Frageboden des slawischen onomaschen Atlases. - Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch - historische Klasse, 61, 1970, 2, 51-55.